

Van telegraaf tot Telenet

Naar een nieuw communicatiebeleid in België en Vlaanderen?

J.-C. Burgelman, Y. Punie, P. Verhoest,
Brussel, VUBPress, Balansreeks nr. 8,
1995, 246 blz.

Vorig jaar publiceerde radiojournalist Marc Hooghe het boek *Het wordt nooit meer als vroeger. 1945-1995. België een halve eeuw modern*, waarin hij op een begrijpelijke manier de enorme maatschappelijke evolutie en de veranderingen in het dagelijkse leven van de laatste vijftig jaar schetst. En hoewel het heel wat open deuren intrapt, blijft zo'n overzicht razend interessant en sta je paf van wat er zoal op een korte tijd veranderd is. Terwijl Hooghe op een vulgariserende wijze voor zeven onderwerpen de statistieken van de laatste vijftig jaar uitlegt, schetsen Burgelman, Punie en Verhoest de enorme evolutie in de communicatiesector en doen ze een aardige poging om die te verklaren, te bevragen en te duiden. Ook in de communicatiesector verdwijnen immers de oude zekerheden (overheidsmonopolies) en is de toekomst onduidelijk.

"De samenleving is onoverzichtelijk geworden en de toekomst ongewis", stelt Hooghe. En ja, ook de zeer snel evoluerende communicatiesector heeft de laatste tien, vijftien jaar een ongekende gedaanteverwisseling ondergaan. En ja, ook in dit boek wordt de open deur van de toenemende 'concurrentie' en 'commercialisering', die we allemaal onder onze ogen zien plaatsgrijpen, ingestampt. Maar Burgelman slaagt erin om de juiste en relevante vragen te stellen bij deze evolutie van de communicatiesector. Hij huppelt niet mee op de euforische golven, die de succesverhalen van de (toekomstige) informatiemaatschappij

dragen. En hij vervalt gelukkig ook niet in de pessimistische 'doom' verhalen. Nee, hij onderzoekt, analyseert en zet de huidige situatie in historisch-maatschappelijk perspectief. Een nuchter, wetenschappelijk geargumenteed verhaal met andere woorden, dat een onderscheid maakt tussen "de hype en de realiteit".

Burgelman benadrukt dat de 'informatiemaatschappij', zoals ze gemakshalve wordt genoemd, veel meer inhoudt dan alleen maar technische mogelijkheden. De huidige evolutie in de communicatiesector raakt eigenlijk aan de fundamenteën van onze samenleving. Hij zal onvermijdelijk het leven van iedereen veranderen. Daarom is het van essentieel belang dat de maatschappelijke discussie dieper graaft dan bijvoorbeeld de communautaire discussie over Telenet of de loutere mededeling dat de informatiemaatschappij bijkomende arbeidsplaatsen zal opleveren, zoals o.a. Delors en Dehaene voetstoots aannemen. Burgelman betwist trouwens deze laatste bewering, zeker voor wat de aanvangsfase betreft, gewoon omdat ze op weinig of geen feitelijke gegevens berust. Sommige ramingen stellen zelfs dat de hoogtechnologische productie van nieuwe diensten vooral de arbeidsintensieve markt van laaggeschoolden tot 50% onder druk zal zetten. Bijscholing zal dan slechts een (noodzakelijke) druppel op een hete plaat zijn.

Het is de rode draad die in dit verhaal steeds weerkeert: het optimistische denken over de heilzame gevolgen van de informatiemaatschappij zijn eerder op veronderstellingen dan op empirische gegevens gestoeld. De grote promoters van de informatiemaatschappij, de Europese Unie, regeringsleiders en ondernemers in de communicatiesector, zitten volgens

Burgelman vast in hun "technologisch determinisme". Ze gaan er te gemakkelijk vanuit dat de technologische evolutie op een lineaire manier ten goede zal komen aan de massa. In het interessante derde hoofdstuk schetst Yves Punie echter een erg ontvucherend beeld over het gebruik van nieuwe media en telecommunicatiediensten. De ervaring met Minitel in Frankrijk en bijkomend gebruikersonderzoek wijst uit dat het gebruik op professioneel gebied nog wel zal meevallen, maar dat het publiek in de privésfeer op zijn zachtst gezegd niet massaal staat te springen om méér mediadiensten. Een elite zal ook thuis gebruik maken van de extra diensten, maar voor de meerderheid is de financiële- en tijdsdrempel vooralsnog te hoog om te nemen. Een nieuwe "goudkoorts" is dus nog lang niet in zicht. Yves Punie nuanceert ook het andere axioma dat zegt dat nieuwe diensten de individualisering en het sociale isolement bevorderen. Het kan, maar is niet noodzakelijk, is zijn conclusie. Wat wel blijkt te kloppen, is dat personen met weinig ervaring in de nieuwe technologieën inderdaad een informatie-achterstand oplopen. En grote groepen van de bevolking zijn rondtuit slecht voorbereid op de nieuwe technologieën. Zij vinden hun jongen niet meer terug in het grote informatie-aanbod, vinden de nieuwe technieken te ingewikkeld, en haken af. Dat is de fameuze paradox van de communicatiemedia: soms zorgen ze voor minder communicatie. De kernvraag is dan ook: welke meerwaarde brengt de innovaties mee voor de gewone consument? Of anders: zijn de potentiële gebruikers in voldoende aantal, zijn ze voldoende geïnteresseerd in de informatietechnologie, en hoe wordt die technologie best overge-

bracht? Want het is geweten dat snelle en veelvuldige veranderingen in de samenleving "(ook) voor een ongekende psychologische druk zorgen", aldus Marc Hooghe. En de mens moet dat nog aankunnen.

Verder onderneemt Burgelman in het boek een geslaagde zoektocht naar de mogelijke beleidskeuzes ten aanzien van de nieuwe communicatietechnologieën. Hij bekritiseert de eenzijdige en inconsequente houding van de Europese Unie die zweert bij de technologie en de economische concurrentie - waarbij mediaproducten beschouwd worden als economische goederen -, maar in zijn dagelijks beleid steunprogramma's voorziet die nieuwe (private) monopolies helemaal niet verhinderen. De zware investeringen en hoge kostprijs van de nieuwe technologie doen op het terrein monsterallianties en fusies ontstaan tussen media- en telecombodrijven en andere investeerders, die het mediapluralisme bedreigen. Dergelijke concentraties vergen een heel ander beleid dan het huidige, waarbij de media-inhouden benaderd worden vanuit culturele aspecten en tele-

comtoepassingen vanuit technische. Als dit door elkaar loopt, is een ander beleid nodig. Met andere woorden, de kernvraag is: "hoe kan het algemeen belang het best worden bewaard in de communicatiesector?" En juist hierover stelt Burgelman dat de informatietechnologie de huidige maatschappelijke problemen (werkloosheid, uitsluiting,...) zal versterken i.p.v. oplossen. De Europese Unie gaat ervan uit dat de economische belangen van de informatietechnologie aanzienlijk zijn. Maar de vaststelling dat de telecommunicatiesector groeit, betekent evenwel niet een automatische economische vooruitgang, aldus Burgelman. Daarenboven zijn de nationale staten eerder geneigd om hun 'eigen' telecommunicatiediensten te ondersteunen dan 'Europees' te denken.

Een heel ander, maar evenzeer belangrijk probleem bij de informatietechnologie is dat van het eigendomsrecht en de privacy. Wat is het juiste evenwicht tussen betaalbare informatie en de bescherming van informatieproducten door het heffen van een eigendomsrecht? En hoe kan men het juiste evenwicht tussen openbaarheid

en privacy bereiken wanneer gegevens op allerlei - op dit moment niet gereguleerde - technische manieren kunnen circuleren?

Tot slot vind ik het een gemiste kans dat de auteurs niet ingaan op het actuele Telenetdossier, volgens Burgelman "omdat er nog te veel gegevens onbekend zijn". Zijn persoonlijke mening, zoals hij die trouwens reeds in *De Morgen* en *De Standaard* geventileerd heeft, zou het boek nochtans een sterke pointe opgeleverd hebben. Vanuit Burgelmans positie moet het trouwens perfect mogelijk zijn om de toekomstige scenario's van de (tele)communicatiesector uit de doeken te doen, en meer bepaald de rol van het Telenetproject daarin. Maar waarschijnlijk paste een dergelijk slot niet echt bij de afgeronde en soms stroeve wetenschappelijke argumentatie van de andere hoofdstukken. In alle stilte hoop je als lezer dan dat een Marc Hooghe zijn 'evolutieboek' aanvult met een hoofdstuk over de recente ontwikkelingen in de communicatiesector.

Geert Selleslach